

Utvärdering av högskoleutbildningarna i nationalekonomi

LARS HULTKRANTZ M FL¹

Lars Hultkrantz är professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan vid Örebro universitet. Han forskar bl a om styrmedel och samhällsekonomisk lönsamhetsbedömning.

Han har varit ordförande i den grupp som på uppdrag av Högskoleverket har granskat utbildningarna i nationalekonomi i Sverige.
lars.hultkrantz@oru.se

I denna artikel presenteras resultatet av granskningen av kvaliteten i landets högskoleutbildningar i nationalekonomi. Den bedömaregrupp som har lett Högskoleverkets arbete redovisar här även hur arbetet har bedrivits och diskuterar olika frågor kring metoden och hur resultaten kan tolkas.

Den 25 april presenterade Högskoleverket resultatet av ett antal granskningar av utbildningarna i olika ämnen vid landets högskolor. En granskning gäller ämnet nationalekonomi och har letts av oss, en grupp ämnessakkunniga från Sverige, Danmark och Island, samt av studenter och arbetslivsföreträdare. Vi har granskat 18 lärosäten som ger utbildningar i nationalekonomi eller finansiell ekonomi på kandidat-, magister- eller masternivå; totalt rör det sig om 45 examensrätter. I föreliggande artikel presenterar och diskuterar vi våra resultat.²

Två av examensrätterna (kandidatexamen vid Handelshögskolan i Stockholm och magisterexamen vid Luleå tekniska universitet) har vi gett högsta betyg, för vilket har krävts att kvaliteten är mycket hög överlag. Nästan en tredjedel av de granskade examina har fått slutomdömet ”bristfällig måluppfyllelse”. Dessa finns särskilt vid mindre lärosäten, men även vid stora universitet har vissa brister framkommit.

Våra slutsatser bygger främst på en genomgång som vi och ytterligare ett antal ämnesexperter har gjort av examensarbeten, dvs de självständiga arbeten som studenterna skriver i slutet av utbildningen. Denna grund för att utvärdera högskoleutbildningar är ny. Dessa arbeten, som skrivs på kandidat-, magister- och masternivå, har granskats anonymt vad gäller lärosäte och studentens namn. Även granskarnas namn har anonymiserats för oss i bedömningsgruppen. Varje granskare har läst examensarbeten från flera

¹ Övriga författare, som också ingick i bedömaregruppen, är: David Collste, student, Uppsala universitet; Ing-Marie Gren, professor, Sveriges lantbruksuniversitet; Siv Gustafsson, professor emerita, Universiteit van Amsterdam; Thorvaldur Gylfason, professor, Háskóli Íslands; Charlie Karlsson, professor, Handelshögskolan i Jönköping; Agneta Kruse, universitetslektor, Lunds universitet; Johan Lindén, universitetslektor, Mälardalens högskola; Michael Lundholm, professor, Stockholms universitet; Robert Lundmark, professor, Luleå tekniska universitet; Tobias Lundquist, civilekonom, utredare, Finansförbundet; Paul Nystedt, docent, Linköpings universitet; Elisabet Olme, student, Stockholms universitet; Peder Pedersen, professor, Aarhus Universitet; Christian Schultz, professor, Københavns Universitet; Anna Thoursie, fil dr, chefsekonom, Kommunala företagens samorganisation; och Ann Veiderpass, docent, Göteborgs universitet.

² Högskoleverket granskade nationalekonomiämnet senast 2002. Intryck och resultat från den granskningen redovisas i Andersson (2002).

lärosäten. Detta borgar för att små högskolor har bedömts efter samma mall som stora universitet.

1. Metoder för kvalitetsgranskning

I Sverige baseras lärosätenas anslag till utbildningar på grundnivå och avancerad nivå delvis på studenternas prestationer, mätt som avklarade kurspoäng. En sådan prestationsbaserad finansiering förutsätter att det finns väl fungerande system för att säkra utbildningarnas kvalitet. Sådana system finns på olika nivåer. Av avgörande betydelse är att den individuella läraren tar sitt professionella ansvar i alla led och får stöd för detta av kollegor och chefer. Lärosätenas interna kvalitetssystem är viktiga som stöd för detta. Studenterna spelar stor roll som kvalitetskontrollanter som kan påverka kvaliteten både genom "voice" (dvs genom att säga ifrån, t ex vid kursvärderingar) och "exit" (t ex genom att byta lärosäte eller program). Eftersom lärosätena är beroende av att få ersättning även i framtiden har de anledning att vårda sitt rykte bland befintliga och blivande studenter. De externa kvalitetskontroller som görs av arbetsmarknaden och vid antagning av studenter från olika lärosäten till universitetens forskarutbildningar kan bidra till att stärka eller försvaga ett lärosätes rykte.

Även om dessa sätt att säkra kvaliteten är viktiga är de långt ifrån perfekta. Det finns därför även ett nationellt system för regelbundna kontroller av hur väl lärosätena säkrar att studenterna uppfyller examensmålen i olika ämnen och på olika examensnivåer. Den utvärdering av examina i ämnet nationalekonomi på kandidat-, magister- och masternivå som redovisas här är den första i sitt slag sedan ett nytt system för nationell kvalitetssäkring infördes år 2010. Det nya systemet är tänkt att huvudsakligen vara baserat på kvaliteten i de utbildningsresultat som lärosätena presterar. Tidigare låg uppmärksamheten på hur lärosätena bar sig åt, men nu är det resultatet som står i förgrunden, dvs i hur hög grad studenterna har de förmågor och kunskaper som ska eftersträvas enligt examensmålen. Utgångspunkten för bedömningen är alltså de angivna examensmålen och frågan är i vilken utsträckning lärosätena kan visa att dessa mål är uppfyllda.

En sådan bedömning kan göras på olika sätt. I skolvärlden används nationella prov för att lösa en liknande uppgift. I andra länder finns censorsystem, där examination av studenter görs av, eller åtminstone i närvaro av, utomstående bedömare. En annan variant, som bl a utnyttjas av några svenska handelshögskolor, är (internationella) ackrediteringssystem. I det nya svenska systemet har tyngdpunkten i stället lagts på granskning av de självständiga arbeten som krävs för examina på olika nivåer. I dessa arbeten förväntas studenterna, just på ett självständigt sätt, genomföra och redovisa en analys som kräver användning av de kunskaper och färdigheter som har byggts upp under utbildningen. Tanken är därför att en bedömning av kvaliteten i de självständiga arbetena ska visa i vilken utsträckning lärosätena har förmått att genom den samlade utbildningsinsatsen fram

till examen utveckla studenternas kunskaper och färdighet i enlighet med examensmålen.

2. Vår granskning

Vår bedömning av utbildningar i nationalekonomi vilar alltså huvudsakligen på granskningar av självständiga arbeten. Bedömargruppen har i enlighet med Högskoleverkets riktlinjer gjort ett strategiskt urval av examensmål. Urvalet består av fem mål, som i korthet är: A) kunskap och förståelse, inbegripet kunskap om nationalekonomins vetenskapliga grund och tillämpliga metoder; B) förmåga att samla, värdera och kritiskt tolka relevant information och kritiskt diskutera företeelser; C) förmåga att självständigt formulera och lösa problem inom givna tidsramar; D) förmåga till muntlig och skriftlig framställning i dialog med olika grupper; samt E) förmåga att göra bedömningar med avseende på vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter. Dessa mål har i sin tur analyserats i delmål som erhöles genom att målen spjälkades upp i olika delaspekter.³ För de flesta delmål har utvärderingen huvudsakligen gjorts med ledning av granskningarna av självständiga arbeten. Ett undantag gäller mål D där granskningen av naturliga skäl endast ger upplysning om den skriftliga förmågan (delmål D₂), inte den muntliga förmågan (delmål D₁). Ett annat undantag gäller delmål E₃ att studenterna ska ha förmåga att inom huvudområdet göra ”bedömningar med hänsyn till relevanta etiska aspekter”, där de självständiga arbetena långtifrån alltid ger underlag för att bedöma måluppfyllelsen.

Granskningen av de självständiga arbetena har gjorts av enskilda granskare. Dessa har utgjorts av erfarna lärare, huvudsakligen från olika delar av Sverige, men i några fall från andra nordiska länder. Huvuddelen av de 17 ledamöterna i bedömargruppen har deltagit,⁴ liksom ytterligare 13 lärare som har rekryterats efter förslag från berörda lärosäten eller, när kompletteringar behövts, efter förslag av de redan föreslagna personerna. Granskningarna har gjorts blint, dvs genom att arbetets lärosätstillhörighet har dolts, och man har inte läst uppsatser från det egna lärosätet. Varje uppsats har bedömts av endast en granskare, vilket var något som Högskoleverket bestämde.⁵ Granskarna har bedömt mellan två och 30 uppsatser vardera och granskningen har gjorts under perioden 27 maj till 28 augusti 2011. Fördel-

³ För mål A gäller delmålen 1) nationalekonomins vetenskapliga grund, 2) tillämpliga nationalekonomiska metoder respektive 3) fördjupad kunskap. För mål B avser delmålen förmåga att 1) söka, samla, värdera och kritiskt tolka relevant information i en problemställning och 2) kritiskt diskutera företeelser, frågeställningar och situationer. För mål C skiljer delmålen mellan förmåga att 1) identifiera och formulera problem, 2) lösa problem samt 3) genomföra uppgifter inom givna tidsramar. För mål D skiljs mellan 1) muntlig och 2) skriftlig förmåga. Mål E delas in efter 1) vetenskapliga, 2) samhälleliga och 3) etiska aspekter.

⁴ Alla deltagare utom de båda arbetslivsföreträdarna respektive de båda studentrepresentanterna. Det totala antalet granskare är 26.

⁵ Förmodligen var huvudskälet för detta en önskan att hålla nere kostnaderna med tanke på det stora antalet uppsatser som skulle granskas, inte bara i detta ämne. Man kan notera att Härnqvist (1999), se not 10, använde två, men i en granskning som bara omfattade två ämnen (nationalekonomi och historia).

Inriktning	Antal granskare		
	Kandidat	Magister	Master
Finansiell ekonomi	8	6	5
Hälsoekonomi etc	13	10	10
Offentlig ekonomi	16	15	14
Institutionell ekonomi	11	10	9
International ek etc	10	9	7
Miljöekonomi	13	10	10
Ekonometri	9	7	7
Mikroekonomi	19	16	16
Makroekonomi	11	8	8
Företagsekonomi	2	2	2
Ekonomisk historia	-	2	-

Anm.: Det totala antalet granskare var 26.

Källa: Egna data.

Tabell 1
Antal granskare per
inriktning och exa-
mensnivå

ningen av uppsatser på granskare har gjorts slumpmässigt, men med krav på matchning mellan uppsatsernas inriktning och granskarnas kompetens att bedöma olika områden. Lärosätena fick själva kategorisera uppsatserna med någon av följande etiketter: finansiell ekonomi; hälso-, arbetsmarknads-, utbildnings- och familjeekonomi; offentlig ekonomi; institutionell ekonomi; internationell ekonomi och utvecklingsekonomi; miljöekonomi; ekonometri; mikroekonomi (allmän/övrig); makroekonomi (allmän/övrig); företagsekonomi (särskilt för huvudområdet finans, företagsekonomisk fördjupning); ekonomisk historia (särskilt för huvudområdet internationell ekonomi med fokus på Kina, ekonomisk-historisk fördjupning). Bedömarna angav för varje examensnivå vilka inriktningar/områden som de var mest lämpade att bedöma. Tabell 1 ger en översikt över antalet granskare per inriktning och examensnivå.

Bedömargruppen har även haft tillgång till andra underlag. Lärosätena har lämnat självvärderingar, i vilka de dels har bedömt och kommenterat sin måluppfyllelse med avseende på de olika delmålen, dels redovisat de förutsättningar de har haft, t ex beträffande lärarkompetens och lärarkapacitet, studenternas förutsättningar m m. Samtal har förts med studenter och lärare under platsbesök vid alla granskade lärosäten. Ytterligare ett underlag som har inhämtats är en alumnundersökning som SCB har genomfört på uppdrag av Högskoleverket. Den har varit värdefull som källa till insyn i vilka aspekter som tidigare studenter i nationalekonomi med några års yrkesverksamhet vill lyfta fram när det gäller utbildningens innehåll och kvalitet. Enkäten har emellertid alltför stora bortfall för att kunna användas som grund för bedömningen av enskilda lärosäten.

Utvärderingsmetoden är oprövad och det var från början därför oklart vilken vikt som skulle läggas vid de kompletterande underlagen. Genom lärosätenas självvärderingar och platsbesöken har vi fått en översiktsbild och en viss möjlighet att bedöma måluppfyllelsen när det gäller de mål som inte

kan bedömas med hjälp av de självständiga arbetena. I slutändan kom resultatet av granskningen av de självständiga arbetena att bli så gott som helt avgörande för det omdöme vi lämnar om huruvida ett lärosäte har bristande, hög eller mycket hög måluppfyllelse när det gäller examensmålen. Vi har bedömt att resultatet från granskningen av de självständiga arbetena har gett tillräcklig grund för att bedöma den samlade måluppfyllelsen.⁶ Självvärderingarna och platsbesöken gav visserligen viktig information, och inte minst möjlighet att diskutera svaga och starka punkter och förbättringsmöjligheter, men inte möjlighet till rättvisa jämförelser. Exempelvis har flera lärosäten redovisat utförliga underlag som gör det möjligt att se vissa svagheter, medan andra, som kanske har liknande eller större problem, inte har tillgång till sådan information (eller i vart fall inte har redovisat den). En följd av detta är att de delaspekter där de självständiga arbetena inte ger tillräcklig grund inte har varit avgörande för omdömet om den samlade måluppfyllelsen. Vi anser dock inte dessa aspekter vara mindre viktiga och förväntar oss att det kommer att finnas bättre underlag för att bedöma dem i nästa omgång.⁷

3. Resultat

Vi har alltså funnit att granskningarna av de självständiga arbetena har gett tillräcklig grund för att genomföra vår bedömningsuppgift. Undantagen är de delmål som gäller förmågan till muntlig presentation och diskussion, förmågan att göra bedömningar av relevanta etiska aspekter samt förmågan att planera och genomföra ett arbete så att tidsramar hålls. För dessa har vi fått visst underlag i självvärderingarna och vi har även särskilt ställt frågor om detta vid platsbesöken. Utfallet för dessa tre delmål har emellertid egentligen inte påverkat slutomdömena i denna omgång. Genom den uppmärksamhet dessa delmål nu har fått bör dock grunden vara lagd för att kunna inkludera dem vid nästa tillfälle.

Resultaten av vår bedömning sammanfattas i tabell 2. Av tabellen framgår att vårt arbete har gällt totalt 45 utbildningar kopplade till examenstillstånd. Av dessa har vi bedömt, vid en samlad värdering, att 14 har bristande måluppfyllelse, 28 hög måluppfyllelse och två mycket hög måluppfyllelse. De två lärosäten som har fått det högsta omdömet är Handelshögskolan i Stockholm och Luleå tekniska universitet. Omdömet bristande måluppfyllelse har i hög grad getts mindre lärosäten, även om brister i några fall även hittades vid de stora universiteten.

Detta resultat ligger mycket nära den kategorisering som kan göras med enbart resultatet från granskningarna av de självständiga arbetena som grund. Det faktum att vi ger 14 examensrätter underkänt ska inte ses som ett allmänt underbetyg åt utbildningen i ämnet. Vi har utgått från fem examensmål och det har räckt med att resultatet brister för ett av dessa. Vi menar att varje delmål är viktigt och det ligger i ämnets långsiktiga intresse att även

⁶ Reliabiliteten är dock svår att bedöma eftersom varje uppsats endast granskades av en granskare.

⁷ Ämnena ska framgent granskas av Högskoleverket vart fjärde år.

Lärosäte	Utbildning		Examensmål					Samlat omdöme
	Huvudomr	Exam	A	B	C	D	E	
GU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	H	H	H	H
		Master	M	H	H	H	H	H
	Fin ek	Kand	H	H	H	H	B	B
		Mag	H	H	H	H	H	H
		Master	H	H	H	H	H	H
HHS	Nat ek	Kand	M	M	M	H	M	M
Hda	Nat ek	Kand	B	H	H	B	H	B
		Mag	B	H	H	H	H	B
HH	Nat ek	Kand	B	B	B	B	B	B
Hj	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	M	H	H	H	H
		Master	B	B	B	H	B	B
KaU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	B	H	H	H	B	B
LiU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	H	H	H	H
LnU	Nat ek	Kand	B	B	B	B	B	B
		Mag	B	H	H	H	B	B
LTU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	M	M	M	H	M	M
LU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	M	H	M	H
		Master	H	H	H	H	H	H
	Finans	Mag	H	H	H	H	H	H
		Master	H	H	H	H	H	H
	MiU	Int ek Kina	Mag	M	H	M	H	H
Nat ek		Kand	B	B	H	H	B	B
		Mag	B	B	H	H	B	B
MdH	Nat ek	Kand	B	H	H	H	H	B
SU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	B	H	H	H	H	B
		Master	H	H	H	H	H	H
		Master	M	H	M	H	H	H
SLU	Nat ek	Mag	B	H	B	H	B	B
SH	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	H	H	H	H
UmU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	H	H	H	H
UU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	H	H
		Mag	H	H	H	H	H	H
		Master	H	M	H	H	H	H
ÖU	Nat ek	Kand	H	H	H	H	B	B
		Mag	H	H	H	H	H	H
		Master	H	H	H	H	H	H

Tabell 2
Resultatet av granskningen per utbildning, med omdöme om måluppfyllelse per utvärderat examensmål samt samlat omdöme om utbildningens kvalitet

Anm: B = bristande måluppfyllelse/kvalitet; H = hög måluppfyllelse/kvalitet; M = mycket hög måluppfyllelse/kvalitet.

Källa: Egna data.

mindre fel åtgärdas. Det bör också sägas att kravnivån skiljer sig mellan olika ämnen. Det går därför inte att göra någon direkt jämförelse av utfallet mellan t ex företags- och nationalekonomi.

4. Metodproblem

Att vi valt att låta de självständiga arbeten väga så tungt i bedömningen är naturligtvis inte invändningsfritt, inte heller hur vi valt att ställa kraven för olika grader av måluppfyllelse. För det samlade omdömet ”hög måluppfyllelse” har vi, i enlighet med Högskoleverkets riktlinjer, krävt tillfredsställande resultat för samtliga utvärderade examensmål. Vi har sett examensmålen som sidoordnade, inte som rangordnade eller möjliga att väga samman till ett index.⁸ Så har vi även betraktat de delmål som varje examensmål kan delas upp i. Detta innebär ett strängt kvalitetskrav, liknande det som ställs av en bilköpare som inte accepterar en buckla på stänkskärmen på en fullt körduglig bil. Vi har nämligen enligt bästa japanska kvalitetsfilosofi bedömt att det inte ligger i ämnets långsiktiga intresse att nöja sig med en ”huvudsakligen” god kvalitet, utan att varje brist ska ses som ett problem som behöver åtgärdas. Vi tror att ämnet i långa loppet vinner på att man ställer höga krav.

Två konsekvenser av detta kan särskilt framhållas. En är att utbildningsprogram som har en brist med avseende på endast ett delmål får samma omdöme som program med brister över hela linjen. Vi har genomfört en kvalitetsgranskning, inte tagit fram underlag för en rangordning av olika lärosätens utbildningar.⁹ En annan konsekvens är att det mycket väl kan vara så att ett lärosäte ”underkänns” även om varje examensarbete som har granskats skulle ”godkännas” vid en helhetsbedömning. Det räcker nämligen att en tillräckligt hög andel av uppsatserna brister avseende endast ett delmål.

Varje bedömningsmetod är förenad med metodproblem. Den metod som har använts här är till stor del oprövd¹⁰ och det fanns redan på förhand anledningar att ifrågasätta dess validitet och reliabilitet. Vi varken vill eller kan föregripa de utvärderingar som vi förväntar oss kommer att genomföras av hur väl metoden har fungerat i de bedömningar som nu görs i detta och andra ämnen. Vi kan ändå konstatera att åtminstone några farhågor inte verkar ha infriats. Vi har intrycket att inriktningen på kvaliteten i resultat – till skillnad från process – har brett stöd bland de granskade lärosätena. Både bedömargruppen och lärosäten har funnit att de självständiga

⁸ För att få totalomdömet ”mycket hög måluppfyllelse” krävde vi att detta omdöme skulle ha getts för examensmålen A, B och ytterligare ett examensmål.

⁹ Detta har kritiserats av Daniel Waldenström, en av 2002 års granskare, i ett inlägg på Ekonomistas (Waldenström 2012).

¹⁰ En föregångare finns dock i Härnqvist (1999). Härnqvist genomförde i denna studie för ESO en liknande utvärdering baserad på en ”blind granskning” av examensarbeten från olika lärosäten i två ämnen, varav ett var just nationalekonomi. En skillnad var att varje uppsats i den studien granskades av två personer, oberoende av varandra, vilket gav viss möjlighet att studera hur granskningsresultaten beror av vem som granskar. Idén till Härnqvists studie emanerade ur tankar kring hur kvaliteten i utbildningen i nationalekonomi vid Högskolan Dalarna kunde säkras – se Hultkrantz och Nilsson (2002).

arbetena verkligen är ett adekvat underlag för att utvärdera uppfyllelsen av flertalet examensmål. Granskarna av de självständiga arbetena har med obetydliga undantag förstått hur de ska utföra sina uppgifter.¹¹ Vi uppfattar det som att de flesta har funnit att dessa i hög grad motsvarar vad de är vana att göra vid det egna lärosätet som handledare och examinatore av självständiga arbeten. Tidsplanerna har hållits.

Ett antal metodproblem kan ändå finnas. Uppgiften är att bedöma *examensrätter* och då borde man studera uttagna examina i huvudområdet. I stället utvärderas *examensarbeten*, dvs det självständigt utförda slutarbetet i utbildningen inom det huvudämne som potentiellt kan ingå i examen. Vi vet dock inte om studenten bakom ett examensarbete alls har tagit ut examen och i så fall på vilket lärosäte och i vilket ämne. Om examen har tagits ut ingår även kurser från andra huvudområden. Inte sällan ges en stor del av träningen i olika generiska färdigheter (t ex muntlig och skriftlig presentation) i andra delar av utbildningsprogrammet. En annan konsekvens är att den utbildning i ämnet som riktar sig till studenter som tar examen med ett annat ämne som huvudämne inte granskas. Detta är ingen liten begränsning i vårt ämne, eftersom de flesta studenter i nationalekonomi läser ämnet som biämne en eller två terminer och tar examen med ett annat ämne, ofta företagsekonomi, som huvudämne. Undervisningen i ämnet under de första terminerna färgas ofta av de särskilda behov dessa studenter har. Man kan kanske tala om en delvis annan ”utbildningsprodukt” än den som ges de studenter som väljer ämnet som huvudämne. Även om dess kvalitet delvis speglas i kvaliteten i de självständiga arbeten som skrivs av deras studiekamrater kan det finnas särskilda aspekter som vi nu kanske förbiser.

En annan generell metodkritik som kan göras gäller att granskningen koncentreras på *studentens* resultat, medan *lärosätets* resultat kanske snarare borde mätas som uppnått ”mervärde”, dvs hur väl studenten har utvecklats under utbildningstiden, betingat på tidigare utbildning (på gymnasiet och exempelvis grundnivå på högskolan) och andra förutsättningar. Det är belagt i en tidigare studie att det finns en hög samvariation mellan antagningspoäng och de självständiga arbetenas kvalitet på lärosätetsnivå i just ämnet nationalekonomi (se Härnqvist 1999). Det är alltså tänkbart att lärosäten som i genomsnitt har svagare studenter får anstränga sig mer, men ändå uppnår sämre resultat än lärosäten med höga antagningspoäng. Denna fråga rör emellertid inte så mycket den kvalitetsbedömning som har gjorts här, utan mer vilka slutsatser som kan dras av den när det gäller resurstilldelning och utbildningens dimensionering.

En annan kritik som framförs av Adamson och Flodström (2012a, 2012b) är att metoden gynnar ”traditionellt akademiskt vetande *i stället för* (vår kursivering) den kompetens och det kunnande som Bologna-processen driver ...”. Betoningen på traditionellt akademiskt vetande leder självklart till att de mindre högskolorna kommer sämre ut, enligt Adamsson och Flodström. I

¹¹ Blanketterna innehöll ett alternativ ”kan inte bedömas”. Om granskaren glömde att fylla i en ruta blev detta det svar som rapporterades. I några fall där sådana svar kunde ha betydelse har vi gjort en ny granskning.

vår bedömning har vi utgått från att även mindre högskolor måste uppfylla dessa krav. Vidare känner vi inte till någon forskning som visar på ett motsatsförhållande mellan kunskapsbaserad, akademisk utbildning och kompetensbaserad utbildning. Kanske är deras invändning relevant inom rena professionsutbildningar som psykologi och medicin, men knappast inom den delen av samhällsvetenskap som nationalekonomi utgör.

Mer specifika metodproblem sammanhänger med olika resursbegränsningar för vårt arbete. Nationalekonomi har många studenter på introducerande kurser, men relativt få studenter går hela vägen till examen med detta som huvudämne. Vid de större lärosätena gjordes ett slumpmässigt urval av kandidatuppsatserna som inte omfattade mer än en femtedel av alla uppsatser, men för två lärosäten på kandidatnivå och nio på magisternivå gjordes närmast en totalundersökning. Ändå fanns i några fall inte mer än fem eller sex självständiga arbeten som kunde granskas. Det innebär att den bild granskningen ger av det enskilda lärosätet kan vara rätt grov och påverkas både av enstaka ”olycksfall i arbetet” och av skillnader i olika bedömares värderingar. Varje uppsats har endast bedömts av en granskare. En stor del, men inte alla, granskare tränade gemensamt på bedömning av självständiga arbeten vid ett möte i maj 2011, men det kan finnas anledning att tro att alla ändå inte har använt exakt samma bedömningsskalor. Detta kan vara ett problem just eftersom antalet bedömda självständiga arbeten per lärosäte och examensnivå i vissa fall är få. Dessa och andra metodproblem behöver därför framgent belysas närmare så att metoderna kan förbättras inför kommande granskningar. Vi har emellertid kunnat studera resultatet (i anonymiserad form) för varje enskild granskare utan att finna tydliga tecken på att någon har varit särskilt sträng eller särskilt släpphänt.

Det sätt vi har hanterat dessa problem på i denna omgång har varit att för varje delmål sätta ”ribban” lågt. För varje enskilt examensmål får ett lärosäte omdömet ”bristande måluppfyllelse” endast om hälften av uppsatserna brister i detta avseende. För mycket hög måluppfyllelse har vi krävt att hälften av uppsatserna ska ha fått omdömet mycket hög, att skillnaden mellan antalet omdömen ”mycket hög” och ”bristfällig” måluppfyllelse ska vara 40 procent samt att detta ska gälla för målen A, B samt ytterligare ett mål.

Slutligen bör noteras att granskarna inte har haft information om huruvida en enskild uppsats har en eller två författare samt hur lång tid det tagit att skriva klart uppsatsen.¹² Granskarna har heller inte kunnat bedöma i vilken utsträckning uppsatsförfattarna har haft hjälp av handledaren eller hur väl de lyckades med försvar och opposition vid uppsatsseminariet.

5. Sammanfattning och slutsatser

Vi har således granskat 45 examensrätter i nationalekonomi eller finansiell ekonomi på kandidat-, magister- eller masternivå. Vi har använt ett tillvä-

¹² Hur tiderna hölls i uppsatsskrivandet generellt på lärosätet var dock ett ämne som avhandlades på så gott som alla platsbesök.

gagångssätt som innebär att gränsen för ”godkänt”, dvs tillfredsställande måluppfyllelse i fråga om olika examensmål, är likvärdig mellan lärosätena, någonting som vi i bedömargruppen sett som väsentligt. Nästan en tredjedel av de granskade examina har fått slutomdömet ”bristfällig måluppfyllelse”, medan två har fått högsta betyg.

Vi inte har bedömt hur väl studenterna har utvecklats under utbildningstiden, betingat på deras tidigare utbildning och andra förutsättningar, eller skillnader i lärosätenas förmåga att stödja studenter som startar med sämre förberedelser för högre studier. Vi har alltså inte kunnat undersöka vilket eventuellt mervärde utbildningar har. Men kraven för att nå examensmålen ska vara lika för alla lärosäten. Sämre förkunskaper hos vissa studenter innebär inte att kraven för godkänt får sättas lägre.

Ett problem när det gäller att analysera de brister som har identifierats och deras orsaker är att Högskoleverket inte har velat spara data på sätt som underlättar detta. Det hade varit önskvärt att data avseende utvärderade uppsatser, hur de har bedömts i utvärderingen och av vilka de har utvärderats hade sparats, för att kunna kopplas till information från det datorbaserade system för dokumentation av studieresultat för högskolestuderande som används i Sverige (LADOK, vilket ursprungligen stod för ”Lokalt ADB-baserat dokumentationssystem”) och andra register.¹³ Det blir nu svårt att i efterhand använda utvärderingen för att kontrollera om det finns några systematiska skillnader mellan hur lärosätet självt har bedömt sina uppsatser och hur de har bedömts i utvärderingen. Det gör det även svårt att undersöka om de ovan påpekade potentiella metodproblemen avseende skillnaden mellan examensrättighet, examina och examensarbeten är betydelsefulla. Det är i skrivande stund oklart huruvida Högskoleverket självt planerar att göra någon uppföljning utifrån den ganska unika samling data som kan tas fram ur materialet.

De lärosäten som utfärdar de examina som nu har fått anmärkning kommer att granskas på nytt om ett år. Förhoppningsvis kommer då de flesta att ha åtgärdat de brister som nu har uppdagats. Ett antal lärosäten har dock anledning att fundera på om man ska fortsätta med utbildningen i ämnet på olika nivåer.

Adamson, L och A Flodström (2012a), ”Björklund har en dold agenda”, *Svenska Dagbladet*, 22 maj 2012.

Adamson, L och A Flodström (2012b), ”Björklund framstår som skandalöst felinformerad”, *Svenska Dagbladet*, 29 maj 2012.

Andersson, R (2002), ”Högskoleverket granskar landets utbildning i nationalekonomi – tio fallstudier”, *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 2, s 109-125.

Hultkrantz, L och J-E Nilsson (2002), ”Aka-

demisk verksamhet på en bruksort – går det?”, *Ekonomisk Debatt*, årg 30, nr 2, s 137-145.

Härnqvist, K (1999), *En akademisk fråga – en ESO-rapport om ranking av C-uppsatser*, Ds 1999:65, Fritzes förlag, Stockholm.

Waldenström, D (2012), ”Var studera nationalekonomi? HSV ger föga vägledning”, ekonomistas.se/2012/05/24/var-studera-nationalekonomi-hsv-ger-foga-vagledning/ (2012-06-05).

REFERENSER

¹³ Det är dock klart att uppgifter om vilken bedömning en enskild uppsats har fått är att betrakta som allmän handling.